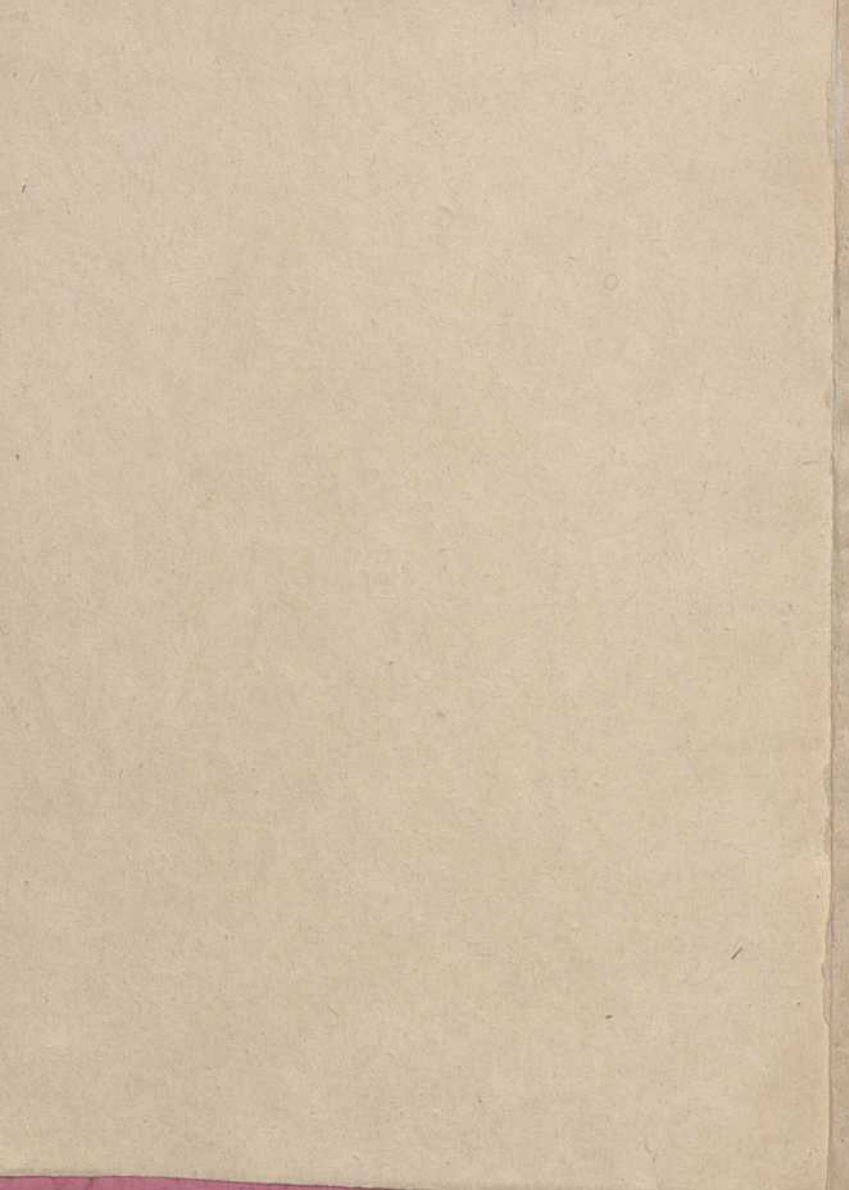

Ба 234408

Ф. Аляхновіч

Цені

№ 234 408

~~1543~~

Францішк Аляхновіч.

Ц е н і

Драма ў 3-х актах.

Друкарня Інвалідаў,
Менск, 1920.

11 0. 3. 2010

405. 234/08

Бел. 2005

А С О Б Ы:

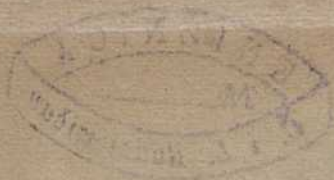
Сьцяпан, музыка.
Марта, яго жонка.
Мілась, іхні сын.
Матыльда.
Зданьнё.

Скромны мяшчанскі пакой. На сцэне не багата, але чыста, сьветла, відаць, што ёсьць якаясь рука, каторая рушціца, каб тут спакойна, ціха жылося.

Налева дзьверы ў далейшыя пакой, направа—у пакой Матыльды. У глыбі, з правага боку, сцэна йдзе заломам, творачы гэтакім парадкам нешта накіталі прадпакою, з вялікім вакном, праз якое відаць мескі пейзаж з страхамі каменных дамоў, комінамі, званіцамі. Налева ад вакна ўваходныя дзьверы.

На сцэне мэблі: шырокая канапа—отомана, столікі; на адным з іх электрычная лампа з штэпсэлем, мягкія крэслы, пуфчык. На дзьвярах парт'еры, на вакне завеска. Каля ўваходных дзьвярэй кручнікі.

Дзяржаўная
бібліятэка БССР
ім. У. І. Леніна

1850

[The following text is extremely faint and illegible, appearing to be bleed-through from the reverse side of the page. It consists of several lines of text, possibly a letter or a document header, but the characters are too light to transcribe accurately.]

А К Т I.

Вясна.

Нядаўна яшчэ шэрае алавянае неба, цяпер на-крылася бліскучай блакітнасьцю, па якой хутка, быццам гналіся адзін за адным, паплылі абрыўкі весна-вых белых вобалакаў. З стрэх дамоў пасыпаліся бры-лянтавымі пацеркамі астачы ўчарашняга сьнегу, бо сонца вырвалася з зімовае няволі і ўзноў зазіхацела ўсёй зіяючай сваёй магутнасьцю. У паветры запахла веснавым пахам, які ласкоча душу, сэрца прымушае біцца мацней, напружае нэрвы, як струны іскрышкі, наладжанае на высокі тон.

У такі веснавы дзень людзі ад гэтага паху п'я-неюць, як ад віна...

Але тут ужо веснавая п'янасьць прайшла. Ён—даўно ўжо забыўся аб маладых парывах свае душы, ціха, толькі час ад часу заскрыгатаўшы зубамі, цягне на гару саху свайго жыцьця. Яна—ціхая, верная, добра-ая апякунка хатняга вогнішча, пільнуе, каб яно не пагасла. Калі-ж якісьці самум уварваўся-б у гэтую ціш і параскідаў пагасшыя галавешкі, яна, як гордая весталка, з высака паднятай галавою адвернецца і еойдзе з дарогі таго, хто не ацаніў яе працу...

Ціха, спакойна, роўным полымем гарыць хатняе вогнішча.

Уводзіць дысонанс толькі скрыгот маладое, але калекае, душы сына. Бо ён калека ня толькі сваім гарбом, але і душой. „Гультай хлапец дый толькі!“... Вучыцца ня хоча, ня думае аб працы, „у канцэлярню на службу“ гэтак сама ня пойдзе, але ўначы, калі ўсе сьпяць, зачыніўшыся ў сваім пакоі, сьніць пры жіргаючай сьвечцы якіясь дзіўныя сны аб падарожжах на млечным шляху...

Калекая душа!

Але хто ня быў калекай, калі першы раз збудзілася ў душы вясна, калі маладыя рукі трашчэлі абхоплючы зданьнэ, калі скрыўлены болем твар туліўся не да грудзей каханкі, а да сьцюдзёнае змочанае ўласнымі сьлязьмі падушкі?!

І вось зьявілася Яна, каторая паветра сям'і атруціла сваім шалёным подыхам. Ці выклікаў Яе няшчасны хлапец, які ў сваім безнадзеяньні грыз у бязсонныя ночы свае рукі, ці навеяў яе веснавы вецер разам з абрыўкамі белых хмараў, ці жыла яна ўжо тут—у душах гэтых бедных людзей—ужо даўно, ды толькі сягоньня лёс прысудзіў Ёй прыняць відзімы кшталт?

І пачалі хворыя душы разьдзіраць свае незагоеныя раны.

З Ъ Я В А 1.

Марыя, Матыльда (за сцэнай).

Як завеса адчынілася, праз нейкі час на сцэне нікога нямашака. Пасьля, з левых дзьвярэй уваходзіць **М а р ы я** з міскай і жбаночкам, ідзе ў правыя дзьверы. Хутка варочаецца назад, але на палове дарогі затрымалася і ўзноў падходзіць да правых дзьвярэй.

М а р ы я (*немаладая замужка, твар інтэлігентны і добры: на галаве ўжо ёсьць сьвіыя валасы; апрануўшыся скромна ў цёмных колерах, але чыста і хораша*). Ці пані нічога больш ня трэба?

М а т ы л ь д а (*за сцэнай*). Не. Дзякуй. Нічога.

М а р ы я. Як пані што будзе патрэбна, гукнеце мяне калі ласка... Я буду ў кухні.

М а т ы л ь д а (*як выш*). Добра. Дзякуй.

М а р ы я (*ідзе ў левыя дзьверы*). Дзякуй Богу, што ўдалося нарэшце знайсці кватарантку! Усё-ж лягчэй будзе!... (*выходзіць*).

З Ь Я В А 2.

На сцэне праз нейкі час нікога няма. Пасьля за ўваходнымі дзэвярмі чуваць званок. М а р ы я ўваходзіць з левых дзэвярэй і йдзе адчыніць. Уваходзіць С ь ц я п а н з іскрыпкаю ў футляры ў рука. Распранаецца і вешае пальто і капялюш на кручніку

Сьцяпан, Марыя.

С ь ц я п а н. Абед хутка будзе гатоў?

М а р ы я. А ўжо хутка... Вось толькі Міхася яшчэ няма.

С ь ц я п а н. Дзе-ж ён бадзьецца? З гімназіі выгналі, работы ніякае ня мае, мог-бы не валачыцца без патрэбы, а ў пару прыйсьці!

М а р ы я. Чаго-ж ты гэтакі злы? Што табе?

С ь ц я п а н. *(мажнуўшы рукой)*. Аг!..

М а р ы я. Што такое?

С ь ц я п а н. Грошы ня плацяць! Дырэкцыя—банкрот!.. Сягоньня апошні спэтакль!..

М а р ы я. Божа-ж мой! Дык як-жа будзе!?

С ь ц я п а н. Як будзе?—Як было, так і будзе. Узноў пайду йграць у кафэ... Ад вечара да позьняе ночы, ажно пальцы будуць пухнуць буду пілаваць на іскрыцы п'яным гасьцём... Дзякаваць Богу, рэстаранаў і кафэ ёсьць шмат!.. Шкода навет, што кідаў. Без патрэбы ўлез у гэты тэатр...

М а р ы я. Бедны ты! А ты ўжо думаў, што кончылася твая мука ў рэстаранах!..

С ь ц я п а н. Толькі, калі ласка, не шкадуй мяне! Цярпець гэтага не магу!.. У кафэ прынамся плацяць грошы і на брук раптам ня выкінуць.

М а р ы я. *(з рэзыгнацыяй)*. Але, такі ўжо відаць твой лёс, нічога ня зробіш... А мне вась удалося аддаць гэты пакой. Знайшлася кватарантка... Адразу

ўжо й пераехала... Нічога, здаецца акуратная будзе...
Усё-ж будзе лягчэй.—

С ь ц я п а н. Толькі клопаты ад гэтых кватарантаў і больш нічога! Трэба толькі цясьніцца, а варысьці мала...

М а р ы я. Усё-ж такі сякая-тая падмога! Табе аднаму цяжка працаваць на нас усіх.

С ь ц я п а н. Трэба вась, каб Міхалка знайшоў якуюсь работу. Ходзіць хлапец бяз працы... Вучыцца ня хоча, дык хай на службу якую йдзе!..

М а р ы я. Ён, бедны, цяпер нейкі маркотны...

С ь ц я п а н. Гультай дый толькі! Хлапец мае ўжо бяз мала восемнаццаць гадоў, павінен ужо думаць аб працы. А ён толькі цягаецца за мной у тэатр або ходзіць няма ведама куды... Павінен ужо працаваць, зарабляць... А ты яму яшчэ тайком ад мяне грошы даеш...

М а р ы я. Я сама ня ведаю, што з ім рабіць! Была служба ў канцэлярыі—ня хоча! Кажа, што здасьць экзамены і паедзе ў ўнівэрсытэт.

С ь ц я п а н. *(махнуўшы рукой).* Эт! нічога з гэтага ня будзе! Гультай хлапец дый апрача таго,— ты распусьціла яго.

М а р ы я. Эх, Сьцяпан, не кажи гэтак! Ты хаця бацька, мала яго ведаеш. Ты ў душу яго зірні! У яго душа кволая, нешта—якаясь думка бязупынна яго мучае... Што?—я сама не магу ў яго дапытацца... Ты зацеміў? *)—Ён не такі, як іншыя дзеці. Ён-жа ніколі не засьмяецца. Усьцяж толькі думае якуюсь сваю думу. Заўсёды адзін—таварышы да яго ня прыходзяць... Часам сядзе, вась на гэтай канапе, і сядзіць—сядзіць, глядзіць кудыйсьці ўперад, ажыо

*) замеціў.

мяне страх бярэ. Я яго гукну: „Міхась што ты?“—
Ён толькі гляне на мяне сваймі смутнымі вачыма,
скажа толькі: „Нічога, мама“—дый узноў маўчыць...
Ты будзь да яго ласкавы... Ён адзін раз пачаў мне
сваю душу адкрываць, „бацька—кажа—і я, мы як
чужыя. Ніколі ня гутарыць аб тым, што самае важ-
нае, а толькі: гімназія, служба, служба, гімназія—а
ня хоча бачыць, што ў мяне ў душы ёсьць важней-
шыя справы“...—Ты будзь да яго ласкавы!

С ь ц я п а н. Гм... Добра... Пастараюся... Гэта
праўда, што мы з ім, як чужыя... Але часу няма
займацца сынам, калі ў сваёй душы Бог ведае што!..
Але ты праўду кажаш, праўду...

(Чуваць за сцэнай званок).

М а р ы я. Паўне ён... (адчыняе дзверы).

З Ь Я В А. III.

Сьцяпан, Марыя, Міхась.

М і х а с ь. (гарбаты хлапец 18 гадоў), увахо-
дзіць, не распранаецца, але сядзе ля вакна і глядзіць
на бягучыя на небе вобалакі).

М а р ы я. Міхась! распранайся! Нікуды ўжо ня
йдзі. Хутка будзе абед.

М і х а с ь. Такая харошая сягоньня на сьвеце
ясна...

М а р ы я. Па абедзе пойдзеш.

М і х а с ь. Мне, мама, есьці ня хочацца...

М а р ы я. Вось табе маеш!.. Як-жа: ня хочацца?
Ты-ж нічога ня еў! Трэба есьці, бо глянь, як ты
выглядаеш! Паблажэў, пачарнеў...

С ь ц я п а н. Я, Марыя, на часіну пайду,
хутка вярнуся... Трэба спаткацца з Грыгаровічам.
Меўся чаваць мяне ў кавярні. Можна з гэтага нешта

внїдзе. Можа йзноў устроюся ў Chateau de Fleurs, а можа яшчэ дастану вучняў...

М а р ы я. Ведама, што без работы ня будзеш, ня сьмуцься... Музыкі заўсёды патрэбны... Толькі-ж хутка варочайся...

С ь ц я п а н. Я не ўзабаве... (жэст галавой у бок пакою *Матыльды*). Хто яна?

М а р ы я. Хто такі?

С ь ц я п а н. (я. в.). Ну, яна!

М а р ы я. Ах, ты аб гэтай!.. Ня ведаю, яшчэ ня пыталася, але мне здаецца, што будзе добрая кватарантка, сымпатычная такая...

С ь ц я п а н. Мне гэта страшэнна не падабаецца, толькі непарадак... Так мне гэтага не хацелася!

М а р ы я. Я думаю, што яна нам перашкаджаць ня будзе.

С ь ц я п а н. Ну, Бог з ёй, каб толькі акуратна плаціла...

М а р ы я. Заплаціла наперад за ўвесь месяц.

С ь ц я п а н. Ну добра... Я пайду ўжо... (пайшоў).

З Ь Я В А 4.

Марыя, Міхась.

М а р ы я (*падыходзіць да Міхася, мягка*). Чаго ты такі сягоньня, скажы? Я-ж твая маці. Каму-ж, калі ня мне, расказаць усё сваё гора? Ніхто цябе гэтак не зразумее, як я!

М і х а с ь. Мама! мама мне крыўду вялізную зрабіла!

М а р ы я. Я? табе?! што ты сыноч?!?

М і х а с ь. (*горка*). Нашто я радзіўся на сьвет? Якое права бацькі маюць даваць сваім дзяцём жыццё, ня ведаючы, мо'дзеці пасыла за гэта будуць іх

праклянаць!... Я-ж не малы! я ўсё разумею... Я многа яшчэ мог-бы сказаць, ды не хачу!.. Мама! нашто таваю крыўду мне зрабілі!?

М а р ы я. Ды што ты, Міхась! Якую крыўду?

М і х а с ь. А калі я ўжо радзіўся на сьвет, калі пабачылі, што я буду гэтакі бяздольны калека, трэба было мяне ў калысцы маёй задушыць, як шчанё!

М а р ы я. Божа мой! што ты кажаш!

М і х а с ь. Вось у грэкаў, у спартанцаў, была такая Тарпэйская скала... Калі дзіця было калекае, яго з гэнае скалы кідалі ў пропацьць!..

М а р ы я. Ах, Божа!

М і х а с ь. Мама! мама не разумее, што гэта значыць—быць калекай! што значыць быць не такім, як усе іншыя людзі; здаецца, як ідзеш на вуліцы, што ўсе неяк інакш на цябе глядзяць, з нейкай літасьцю... Ох, гэта літасьць, будзь яна проклята!.. Я непоўнапраўны грамадзянін, мне ня ўсе даступны дары жыцця, бо я не такі, як усе, бо я гарбаты!.. Будуць людзі казаць: „знаеш ты яго?—каго? які?—а вось такі, гарбаты“...—О, чаму я не радзіўся ў Спарце, дзе быў гэтакі разумны закон, відаць такіх як я з Тарпэйскае скалы! (плача).

М а р ы я (супакоювае яго). Міхась! у цябе ня так ужо надта... бывае шмат горай... Але гэта для мужчыны—глупства, гэта ня важна! Найважнейшая рэч—розум... Мужчыне патрабна быць разумным, а прыгожасьць—глупства. Вось, Бог дацьць, вытрымаеш экзамены, пасья паедзеш у унівэрсытэт, будзеш мець становішча... Людзі цябе будуць паважаць.

М і х а с ь. Але я не хачу, каб мяне паважалі!.. Я цяпер ужо хачу жыць, а не тады, калі ў мяне будзе лысая галава і вываліцца зубы. Мае таварышцы цяпер ужо жывуць поўным жыццём... Сьмяюцца,

танцююць, любяць... Я ведаю, як яны жывуць!.. А з мяне, калі-б я пачаў, так, як яны, ўсе пачалі-б сьмяяцца... Бо я няшчасны не па сваёй віне, бо я... калека!..

М а р ы я. Дзіця маё! Ты сам ня ведаеш, як раніш маё сэрца... Што я вінавата? што я вінавата?! Я шчасьця для цябе жадаю!.. Калі шчасьця я табе даць не магу,—што-ж я вінавата?... (плача).

М і х а с ь (абымае яе). Ня плачце, мама! І калі я нешта гэтакое сказаў, дык выбачайце... Мама ня ведаеце? Я маме яшчэ нічога не казаў... Я вершы пачаў пісаць... Чытаў іх аднаму свайму прыяцелю... Кажы, што добра, але мне не да твару пісаць гэтакія рэчы... Чаму, мама? Ці дзеля таго, што я—калека?

М а р ы я. Ня думай аб гэтым, дзетачка! Ну, прачытай мне вось лепш свае вершы.

М і х а с ь. Зараз, мама... (вымае з кішані паперку і чытае).

Між зор спаткаўся я з табою,
разам мы йшлі па небе ў ясну ноч;
а зоры нам глядзелі ў сьлед з жальбою,
бо зайздравалі шчасьця мне з табою
у гэту ноч...

Калі-ж у гэту ясну, ціху ноч
прышлося ўжо расстацца мне з табою,
бо гэтых зорак ты была сястрою,—
мне сэрца аблілось крывёю:
я—сын зямлі, ты—неба доч.
І з крыўдаю ў душы пайшоў я проч,
ды йзноў сустрэнуўся з зямлёю
у гэту ноч..

М а р ы я. Міхась! хто яна? Ты, мабыць, знайшоў сабе якусь... Любіш?

М і х а с ь. Не, мама, я скажу маме праўду... Я яшчэ нікога ня знаю, нікога ня люблю... Я толькі гэ-

так сабе выабражаю. Приходзе іншы раз гэтакая часіна... неяк на душы дзіўна робіцца: хочацца і плакаць, і сьмяяцца. Сам ня ведаю, як сказаць ці гэта шчасце, ці няшчасце,—і вось тады хочацца пісаць, пісаць... Здаецца мне, што нехта за мной стаіць, за маім крэслам... Я яе ня бачу, але чую, што яна стаіць за мной... Раз навет здавалася мне, што яе рука дакранулася да маіх валасоў... Яна такая харошая, як багіня!.. І ў гэты час, калі я пішу, мне здаецца, што і я харошы, прыгожы...

М а р ы я. Ну вось бачыш, Міхась! Жыцьцё—не такі страх, як табе здаецца. На скрыдлах свае фантазіі можаш уцячы ад гэтага шэрага жыцьця ў іншую старонку—у край свайго духу... Вось пішы, можа з часам будзеш слаўным паэтам, і людзі будуць цябе любіць і паважаць, а твае блізкія будуць табой гардзіцца (*гладзіць сына па галаве*).

М і х а с ь (*задумляецца*). Ну, але... але... Аднак гэта ўсё ня тое, на чым сумуе душа...

М а р ы я (*цалуе сына*). Ну, не маркоцься, пішы, вучыся, аб усіх гэтых сваіх смутках забудзешся... Я йду ў кухню на часіну... Ну, не маркоцься! (*выходзіць*).

З Б Я В А 5.

Міхась, пасья Матыльда.

М і х а с ь (*сядзіць неякі час задумаўшыся. Пасья ўстае, праходзіцца па сцэне, а потым, абапёршыся аб сьценку і глядзячы ўперад, деклямуе*):

Між зор спаткаўся я з табою,
разам мы йшлі па небе ў ясну ноч;
а зоры нам глязелі ў сьлед з жалю, бо
заздравалі шчасьця мне з табою
у гэту ноч...

Калі-ж у гэту ясну ціху ноч
прышлося ўжо расстацца мне з табой,
бо гэтых зорак ты была сястрою,—
мне сэрца аблілось крывёю:
я—сын зямлі, ты—неба доч.
І з крыўдаю ў душы пайшоў я проч,
ды йзноў сустрануўся з зямлёю
у гэту ноч...

Упачатку дэклімацыі ціха выходзіць з свайго пакой
М а т ы л ь д а, апіраецца аб дзверы і слухае.

М і х а с ь (*скончыўшы дэклімацыю, пад уплывам*
яе вачэй аглянуўся і здзівіўся). А!.. хто пані?

М а т ы л ь д а. Я тут наняла гэты пакой... Я
слухала вашу дэклімацыю... вы, калі ласка, выба-
чайце... Мне гэты верш страшэнна спадабаўся. Я яго
яшчэ нідзе ня чытала... Чый гэта верш? можа ваш?

М і х а с ь (*саромяючыся*). Мой...

М а т ы л ь д а. Віншую вас, віншую,—у вас за-
праўдны талент... Але яшчэ нешта скажу: вы ня ве-
даеце, чаму я гэтак асабліва зацікавілася вашым вер-
шам... Падобную думку я знайшла ў вадным вершу ў
альбоме мае нябошчыцы маці. Думка тая самая, на-
вет абразы падобныя, толькі інакшая форма... Вось
калі хочаце, я вам прачытаю...

М і х а с ь (*я. в.*) О, калі ласка!..

М а т ы л ь д а (*ідзе на часіну ў свой пакой,*
варочаецца з альбомам у ручыз і сядзе на канане). Вось
ён... Я яго вам прачытаю... (*чытае*):

Вось зазіхацелі ўжо на небе зоркі,
ужо клічуць дух мой да сябе у госьці...
О, маё бяздольле! о мой лёсе горкі!—
даляцець да неба ня пускае штосьці.

Ох, висока ў небе, ох далёка зорка,
для якой душу я ўраз магу аддаці...
Яна мне шапоча з вышы неба горка:
„я—дачкою неба, зямля-ж—твая маці“...

(*гаворыць*): Праўда, што падобны да вашага?

М і х а с ь (*слухаў верш, які чытала Матыльда, з вялікай увагай. Цяпер кажэ здзіўлены*): Зусім падобны! Гэта мне часта здараецца... Іншы раз думаю, што вось напісаў нешта новае, потым чытаю якуюсь кніжку—і бачу твая самыя думкі... А хто пісаў гэты верш?

М а т ы л ь д а. Ня ведаю. Пад вершам толькі адно імя: Сьцяпан.

М і х а с ь. Можэ... і вы пішаце вершы?

М а т ы л ь д а. Калісь пісала, але ўжо кінула.

М і х а с ь. Чаму? Гэта так прыемна, напісаўшы верш, зачыніцца ў сваім пакоі і, чытаючы яго сабе ў ўголаса, упівацца музыкай рытму.

М а т ы л ь д а. На мой пагляд—прыямнейшая справа іншых паіць, чымся самому ўпівацца.

М і х а с ь. Я... ня ведаю. Я дагэтуль чытаў свой верш толькі аднаму прыяцелю, маме і вам... Але не! я вам яго ня чытаў, гэта вы так... прыпадкам...

З Ь Я В А 6.

(*Міхась, Матыльда, Марыя*).

М а р ы я. (*уваходзіць*). А!.. Пані!...

М а т ы л ь д а. Але. Я ўжо пазнаёмілася з вашым сынам.

М а р ы я. Я дужа рада.

М а т ы л ь д а. Але ваш сын паэта! Я чула тут яго верш, дэкламаваў... Мне надта спадабаўся. Я думаю, што я з вашым сынам будзем прыяцелямі.

М а р ы я. Мне здаецца, што пані тут будзе добра, як у сваёй сям'і. Мы людзі простыя, шчырыя... А дзе пані сям'я, калі можна спытацца?

М а т ы л ь д а. Я—адна на сьвеце. Маці мая памерла даўно, я яе не памятаю; бацька так-сама, я была адна толькі ў іх дачка—і вось нікога ў мяне няма...

М а р ы я (*спагадліва*). Трудна гэтак жыць бяз блізкіх людзей. Але мы пастараемся, каб пані ў нас было добра. Мы людзі ціхія, спакойна дажываем свой век... Вось толькі няшчасце: сыну не ўдавалася навучка ў гімназіі...

М і х а с ь (*нездаволены*). На што мама аб усім гэтым!...

М а р ы я. Ну, нічога... Пані такая якаясь... добрая, што мне здаецца, быццам мы ўжо даўно знаёмыя...

М а т ы л ь д а. Мне здаецца, што ўсе людзі былі мне калісьці знаёмыя... Мне здаецца, што можна да кожнага падыйсці, пачаць гуарку дзеля таго, што ўсе людзі знаюць мяне.

М а р ы я. Пані будзе яснаю касулькаю ў нашым сумным жыцці. Мой бедны муж, музыка; меў *engagement* у оперы, але тамака якісь нялады, тэатр разьбіваецца, прыдзецца яму йзноў ісьці йграць у рэстаран, бо калісьці ён іграў у рэстаранах... І гэта ёсць яго трагедыя. Як быў малады, думаў зрабіць мастацкую кар'еру, думаў аб славе... Цяпер дзеля куска хлеба трэба йграць усюды...

М а т ы л ь д а. Я вельмі люблю музыку!.. Пані муж пэўне часта тут іграе?

М а р ы я. Не, пані, ніколі! Кажа, што дадзела яму ўжо яго іскрышка—ён іграе на іскрышцы... Калісьці прасіла я яго, каб зайграў, але як пабачыла, што музыка толькі смутак на яго душу навявае, кіннула

прасіць. Ен, бедны, такі заўсёды знерваваны!.. І пані, як пазнаёміцца з ім, няхай ніколі аб музыцы не ўспамінае.

М а т ы л ь д а. О, добра...

М і х а с ь. Я, мамі, яшчэ пайду,—пагодзі такая харошая—вясна... (выходзіць, накланіўшыся Матыльдзе).

М а р ы я. Ідзі, сыноч, але хутка варочайся.

М а т ы л ь д а. А я ўжо пайду ў свой пакой.. Яшчэ ня зусім пасьпела распакаваць свае рэчы (устае).

М а р ы я. Пакойчык пані хіба будзе падабацца. Вокны на поўдзень, праз увесь дзень сонца.

М а т ы л ь д а. Я люблю сонца... (ідзе ў свой пакой)

З Ь Я В А 7.

Марыя (адна).

М а р ы я. Дзякаваць Богу... Злаецца, што вельмі сымпатычная асоба... Я гэтак баяўся, каб ня трапіўся які неспакойны кватарант! (выходзіць налева).

З Ь Я В А 8.

С ь ц я п а н (відаць, што вельмі знерваваны; распранасца, закуравае напіросу, ходзіць па сцэне, потым сядзе на канале). Работу знайшоў... Вед м! музыкі заўсёды патрэбны, engagement з ўсёды знойдзецца!.. Хэ-хэ хэ!.. Але! Узноў за старое! Музыка-чорнарабочы!.. Хэ хэ!.. Плуў сабе да позьняе ночы розныя ой-ры ды гоплі,—а на рэстараннім прэйскуранце напісана „сымфонічны канцэрт“... Эх, Божа! „Канцэрт!“ „сымфонічны!“—а гэтаму „канцэртанту“ п’яны госьць зафундуе чарку гарэлкі!.. Фу, чорт!..

З Ъ Я В А 9.

Сьцяпан, Матыльда.

М а т ы л ь д а (*ўваходзіць апракнута, як на вуліцу*).

С ь ц я п а н (*пабачыўшы яе, акамянеў*).

М а т ы л ь д а (*затрымалася на сваім парозе і есмела глядзіць яму ў вочы*).

С ь ц я п а н. Хто... пані?!

М а т ы л ь д а (*маўчыць і глядзіць з цікавасцю на Сьцяпана*).

С ь ц я п а н (*падыходзіць да яе, прытамнее, цёжым голасам*). Гэта пані тут закватаравалася?

М а т ы л ь д а (*я. в*). Але.

С ь ц я п а н (*нэрвова*). Выбачайце, што я такі... што я так дзіўна... Заместа прадставіцца вам, я... Выбачайце... (*кланяецца*). Я—гаспадар гэгае хаты...

М а т ы л ь д а (*падае яму руку*). Я ўжо чула аб вас.

С ь ц я п а н (*глядзіць на яе з дзівам*). Божа-ж мой!.. Што-ж гэта? Гэткіе дзіўное здарэнне!.. Пані! Мне здаецца, што я вас калісьці знаў... Але не! гэта ня вас!. Гэта было даўно... Яна памерла, я—стары ўжо... Паня маладая...

М а т ы л ь д а (*з усмешкай сфінксу*). Ёсьць усходняя лягэнда, што прад міліёнамі вякоў жылі на сьвеце гэтыя самыя людзі, што і цяпер, і ўсё тое самае, што ёсьць цяпер, ужо было... Можна і мы прад міліёнамі вякоў жылі ўжо і зналіся?..

С ь ц я п а н. Вы жартуеце... Але калі я вас убачыў у першую часіну нешта дзіўное мне здавалася... Я калісьці знаў, як быў малады, асобу вельмі падобную да вас... Яе ўжо няма, памерла... Вы надта падобны да яе...

М а т ы л ь д а. Шкода! Значыцца я ніколі не пабачу свайго двойніка. Хацела-б я, прынамся, бачыць хоць партрэт яе...

С ь ц я п а н. О! гэтага вы так сама не пабачыце... Хаця... можа... Але, зрабеце ласку, выбачайце, што я пры першым знаёмстве гэтак прывітаў вас, але такое дзіўное здарэнне!.. Апрача таго, я чалавек нервовы, а тут яшчэ гэтая пагода... вясна... Мне страшняна нервуе вясна!.. Калі папльвуць хутка-хутка па небе гэтакія абрыўкі веснавых вобілакаў, калі ў павотры запахне першым веснавым пахам,—тады я, як адураўшы... Мабыць усе старыя людзі ня любяць вясню, бо яна збуджывае да жадання натурай напамінае ім, што вясна іхняга жыцця ўжо прайшла, прыйшла восень, а недалёка ўжо і... зіма...

М а т ы л ь д а. Мастак не павінен палохацца пары году. Ён знае вясну свае збуджанае душы, лета свайго мастацтва і восень трюмфу.

С ь ц я п а н. Не, пані! Я не мастак. Я чорна-рабочы, я шірманшчык, але я не мастак... І ніколі ім ня быў, і зрабеце ласку гэтак не жартаваць.

М а т ы л ь д а. Я не жартую. Я ведаю, што у вашай душы сьвяты вагонь не пагас. Ёсць людзі, якія родзяцца на сьвет з малой гэткай іскаркай у душы, і толькі у іх мала сіл, каб гэтую іскарку разьдзьмухаць у вялікае полмя. Іншыя, наадварот—дзьмухаюць, як кавалі, ў сваю пустую ахаладзеўшую душу і ня могуць разьдзьмухаць навет малюсенькага аганька, навет такога, як... у самівары.

С ь ц я п а н. Пані—пэетка!

М а т ы л ь д а. Не. Я нішто... А можа я такія, як і вы, ня маючая сіл разьдзьмухаць іскарку свае душы. Вы—мастак, і вы баіцеся гаварыць аб мастацтве, дзея таго, што ня хочаце разьдзіраць раны

свае душы. Не шкадуйце свае душы, не шкадуйце сваіх ран. Рвіце іх кіццямі, няхай пасочыцца з іх свежая кроў, бо яна дасьць жыцьцё несьмяротнай кветцы характава. Не шкадуйце свае душы. Сьцёбайце яе бічом вашае думкі, як сьвятыя бічавалі сваё цела, а тагды змучаны дух ваш адслужыць службу вечнасьці.

Сьцяпан. На што?

Матыльда. Дзеля шчасьця, для вялікае радасьці жыцьця. Вялізны боль дзеля часам мінуты найвялікшае радасьці.

Сьцяпан. Боль?

Матыльда. Але. *(выходзіць)*.

З Ъ Я В А 10.

Сьцяпан (адзін).

Сьцяпан. Хто яна—гэтая дзіўная дзяўчына? Хто яна? *(сядае, задумляецца)*.

За сцэнай на панадворку чуцьно шарманку.

З Ъ Я В А 11.

Сьцяпан, Марыя (ўваходзіць).

Марыя. А, Сьцяпан! ужо вярнуўся!.. Ну што-ж? работу дастаў?

Сьцяпан. Дастаў, Будзь яна проклятая гэтая работа!.. *(падыходзіць да вакна і раптам адчыняе яго)*. Вясна!.. Вясна творчасьці прайшла, прайшло бесплоднае градабітае лета, прыйшла восень.. трыумфу!.. Ха-ха-ха!..

Марыя. *(глядзіць на яго з дзівам)*. Што ты, Сьцяпан, гэтакі дзіўны?

Сьцяпан *(з іроніяй падыходзіць да жонкі і абыймае яе)*. Дзіўны? Дарагая, каханая жана! Дзіўны?!.. *(вядзе яе да вакна)*. Во—чуеш там, на панадворку, во там за сьмярдзючым катухом стаіць шарманшчык... Во!

іграе: ля-ля-ля... Калега! разумееш?—калега, а можа навет прыяцель, друг сардэчны!... Ха-ха'ха! Калега!... (з вялікім болем у душы падае на канану і іронічна сьмяецца). Ха-ха-ха!... Калега!...

М а р ы я (пахіляючыся над ім). Сьцяпан! Драгі мой!.. О, Божа!... што з табой?...

З а в е с а.

А К Т ІІ.

Прайшла вясна, прайшло ўжо й лета. У паветры запахла пахам восені. А пасеевае вясной у душах людзкіх зярнё пачало дасьпяваць...

Бедны хлапец уцякае з хаты, страх яго агартае перад няведамым пачуцьцём, але дарма!—нікуды не ўцячэш перад уласнай душой!..

У старым будзіцца забытая туга, хоча ўдарыць магутны акорд свае памаладзеўшае душы, але дарма!—вялікае песьні не запяеш, калі страх перад адзіноцтвам і калі хворае сумленьне...

Верная апякунка хатняга вогнішча, абняўшы мягкімі матчынымі рукамі кволае сэрца сына, ціха з сухімі вачыма адыйшла з вялікім болем, з затоенай у самай глыбі душы распаччу. Ціха і горда—бо навет свайму мужу, вінавайцы ейнага няшчасьця, апрача некалькіх горкіх слоў праўды, ня мае што больш сказаць...

А Яна—Дэмон гэтага дому—далей кліча людзкія душы ў край, дзе Шчасьце з Няшчасьцем падаюць сабе рукі, у край, дзе сонца здаецца цёмнай плямай перад блескам чалавечага духу...

А хатняе вогнішча ўжо раскідана... Ужо навет тухнуць параскіданья галавешкі!..

Выгляд сцэны гэты самы, што й раней, але ўжо праэ
вакно ня ўрываюцца хвалі сонечных кос, але плыве
жудасьць восені, сум падаючых з дзярэў лістоў...

З Ь Я В А 1.

Матыльда, пасья Сьцяпан.

За сцэнай плывуць тоны элегіі Massenet'a: гэта
Сьцяпан п'е сум свае душы. На канапе сядзіць у
выгоднай позе *Матыльда* і слухае. На яе вуснах блу-
таецца час ад часу нейкая таёмная ўсьмешка. Гэта
страшная ўсьмешка. Гэта ўсьмешка Сфінксу, каторы
душыць у сваіх абоймах захапеўшага спазнаць Су-
сьветную Тайну, гэта ўсьмешка Хохліка, які вядзе
сьляпога на бераг пропасьці.

Пасья музыкі ўваходзіць Сьцяпан з іскры-
чай у руцэ.

С ь ц я п а н. Ах, ты тут?...

М а т ы л ь д а. Сядзела, слухала тваю музыку.

С ь ц я п а н. Вось нешта неяк захацелася,—
зайграў...

М а т ы л ь д а. А твая жана казалася, што ты
тут ніколі ня йграеш.

С ь ц я п а н. Але.

М а т ы л ь д а. А цяпер?

С ь ц я п а н. Цяпер, Матыльда, гэта праз цябе...
Душа неяк разбалелася і захацелася музыкай заглу-
шыць боль душы.

М а т ы л ь д а. Сьцяпан! Чаму душа баліць?
Сядзь ля мяне. Скажы.

С ь ц я п а н (сядзе побач яе). Вялізнае шчасьце
гэтак сама як і няшчасьце робіць душы боль. Боль і
радасьць нейдзе ў бесканечнасьці сходзяцца, зьліваюц-
ца ў вадно...

М а т ы л ь д а. Сьцяпан! ты раз калісьці казаў, што гэтак любіў, гэтак крэпка-страшэнна, што хацеў навет загубіць сябе... Скажы, як гэта было, хто ява?..

С ь ц я п а н. Хочаш аб гэтым чуць?

М а т ы л ь д а. Мне-ж цяпер ужо ўсё роўна... Ты-ж цяпер яе ўжо ня любіш,—гэта было даўно,— ты-ж цяпер любіш мяне! Праўда?

С ь ц я п а н. Але. Гэта было даўно. Гэта было яшчэ тады, як я сьніў аб славе, аб творчасьці, аб мастацтве... Я быў малады, поўны энэргіі, радасьці жыцьця... І вось тады я на сваім жыцьцёвым шляху спаткаў яе. Яна была прыгожая, вельмі прыгожая,—але бязлітасная... Усё сталася вельмі хутка... І вось з вясеўлага поўнага радасьці жыцьця хлапца, я зрабіўся мэлянхолікам, мономінам, каторы толькі бязупынна дрыжэў, каб ня страціць свой скарб,—каб яна ня кінула мяне! Я цяпер яе разумею. Я яе любіў ня так, як трэба. Жанчыну трэба любіць гэтак, каб яна заўсёды чула над сабой мужчынскую сілу і баялася страціць гэтага чалавека, якога яна ўзаемна любіць... А я ёй дадзеў сваёю люб'оўю, я быў скучны... Але мала таго: заках'ўшыся ў ёй, я страціў сваё „я“. Я ня ведаў, што чорнае, а што белае,—я на ўсё глядзеў толькі яе вачыма. Тое, што яна хацела, здавалася мне патрэбным; тое, што яна рабіла, здівалася мне добрым і каршым. Можна вось дзеля гэтага яна перастала мяне любіць... А хто ведае? Можна яна ніколі мяне і ня любіла?.. Яна мела душу халодную, чорствую. Яна зьтэкавалася нада мной, а я...—я быў яе верным сабакам.. І вось адзін раз, калі гэты зьдзек быў ужо мне не ўмягату, прыйшла гэтая страшная часіна... Але я не патрапіў навет а жыцьцём разьвітацца. Гэты пракляты страх сьмерці!.. Калі я пачуў каля свайго сэрца халодную сталь дэварвэра, рука мая бясьсільна апусь-

цілася... Разумееш? гэты паганы страх сьмерці асьмяшнў мяне ў яе вачох яшчэ больш... А я апроч таго, дайшоў праз маю любоў да гэтакае, можна сказаць, подласьці, што заместа таго, каб плюнуць ёй у вочы і пайсьці сваёй дарогай,—я далей прасіў у яе зьлітаваньня, маліўся перад ёй, як перад абразом, каб яна ахвяравала мне сваю любоў...

М а т ы л ь д а. Цяпер яе клянеш?

С ь ц я п а н. Не. Тады, як любіў, любіў і праклінаў. Доўга яшчэ яе любіў. Ажаніўшыся з Марыяй, яшчэ яе любіў. І праклінаў да таго часу, пакуль пабачыў цябе. Цяпер успамін аб ёй вызывае ў маёй душы толькі ўздых палёгкі, што гэтая жудасьць ужо прыйшла, як сон, як цень...

М а т ы л ь д а. Ці маеш яе партрэт?

С ь ц я п а н. Пакуль цябе спазнаў, пракляцьце маё насіў у медальёне вась тут, на грудзёх, цяпер—кінуў між розным сьмяцьцём у прыстолак.

М а т ы л ь д а. Пакаж.

С ь ц я п а н (неазвотна). Э, можа лепш не...

М а т ы л ь д а. Не. Пакажы!

С ь ц я п а н. Яна... яна была надта падобна да цябе, асабліва вочы... Калі я гляджу ў твае вочы, іншы раз жудасьць бярэ мяне, як тады... як калісь...

М а т ы л ь д а. Ты мяне зацікавіў яшчэ больш... Прыясі!

С ь ц я п а н. Ну добра... Зара (выйшаў на сьціну і вярнуўся з залатым медальёнам у руцэ). Вось...

М а т ы л ь д а (адчыняе медальён, з дзівам прыглядзецца да партрэціку, што ў сярэдзіне, пасля палахліва пытаецца): Ах! хто яна?

С ь ц я п а н (спакойна). Гэта яна.

М а т ы л ь д а. Яе імя?

С ь ц я п а н. Нашто табе?

М а р ы я. Ганна?

С ь ц я п а н (збдзіўшыся). Скуль ведаеш? знала яе?

М а т ы л ь д а. Ня пытайся.

С ь ц я п а н (я. в.). Кажы, Матыльда, што гэта значыць? Кажы: ты знала яе?

М а т ы л ь д а. Прашу цябе, ня пытайся. Ад гэтага залежыць наша шчасьце.

С ь ц я п а н. Ад гэтага? Не! Ты памыляешся. Скажу табе больш: яна выйшла замуж, пасля гэтага хутка памерла,—я ведаю, я чуў, казалі мне... Гэта было ўжо даўно... Ну, дык кажы, ці знала ты яе?

М а т ы л ь д а (заціснўшы зубы). Ні слова не скажу. Нічога ад мяне не даведзешся.

С ь ц я п а н. Не разумею... Якая ты дзіўная! Ну, Матыльда, я прашу (хоць яе абняць).

М а т ы л ь д а (адхіляецца ад яго). Стой, кінь, ня трэба...

С ь ц я п а н. Я бачу, што ты да мяне ахалдзеда.

М а т ы л ь д а. Ах, не кажы нічога...

С ь ц я п а н. Ня любіш ты мяне?

М а т ы л ь д а. Ах, Божа мой! што мне табе казаць! Люблю—і няшчасьце маё, што я не такая, як яна: я люблю цябе...

За дзвярмі чуваць званок. С ь ц я п а н і М а т ы л ь д а нейкі час з болем у вачох глядзяць на сябе, пасля Матыльда ідзе ў свой пакой, а С ь ц я п а н адчыняе галоўныя дзверы. Уваходзіць М а р ы я.

З Ь Я В А 2.

Марья і Сьцяпан.

С ь ц я п а н (*моўчкі бярэ капляюш і сваё паліто і хоча апрагнацца*).

М а р ы я (*у голасе яе чуваць якуюсь настанову*). Чакай, Сьцяпан! ня ідзі. Я хацела паважна пагаварыць з табой. Мне многа што не падабаецца.

С ь ц я п а н (*нездаволены*). Ах, Божа мой! ізноў пачынаецца гэтая „паважная гутарка“, вечная сямейная драма, мо' ізноў пачнеш вучыць мяне, як трэба жыць... Мо' пачнуцца сьлёзы!..

М а р ы я. Ня бойся, я плакаць ня буду. Жывучы з табой, я ўжо выплакала ў цішы ўсе свае сьлёзы... Я толькі хачу з табой пагутарыць аб нашым жыцці. Я бачу, што ты баішся шчырай са мной гутаркі, але трэба, Сьцяпан, каб раз ужо ты адважыўся, бо гэтак далей нельга... Бяз гэтае гутаркі нельга абыйсьціся, трэба раз усё сказаць, раз нарэшце усё скончыць... Чаму ты, Сьцяпан, ня маеш адвагі сьмела глянуць праўдзе ў вочы? Чаму ты ня толькі мяне, але навет часта сам сябе ашукаваеш? Глядзі сьмела праўдзе ў вочы!

С ь ц я п а н. Што ты мне гэтым хочаш сказаць?

М а р ы я. А вось што: ты, Сьцяпан, малы, злы, подлы чалавек! Ты загубіў маё жыццё. На што ты жаніўся са мной? Гэтыя ўсе гады нашага супольнага жыцця былі для мяне мукай. Я ведала, што дупі твая не да уяне належыць. Я думала, што можа з часам будзе інакш, але бачу, што з кожным днём усё гарэй. Я-ж не сьляпая,—я бачу, ведаю ўсё... Ці-ж табе ня сорамна тваіх сівых валасоў. Ці-ж табе ня сорам перад сваім сынам, каторы так-сама ўжо пачынае нешта бачыць?..

С ь ц я п а н. Ніхто нічога ня ведае, бо нічога няма.

М а р ы я. Не, Сьцяпан! Ня бойся праўды! Глядзі сьмела людзём у вочы, а калі ня можаш, дык не рабі таго, што грэх, што сорам перад людзьмі і перад Богам... Ах, Сьцяпан, нашто ты зламаў маё жыццё і яшчэ на старасьць не даш мне супакою!...

С ь ц я п а н. Стыдзінь ты мяне перастань! Для цябе... для вас я загубіў свой талент, тую сьвятую іскру, якая зіхацела ў маёй душы!

М а р ы я. Ах, кінь ты гэтыя словы! Сам ты сябе загубіў, а, ляпей кажучы, сіл у цябе ня было, каб нешта тварыць... Ты-ж бязвольнае малое дзіце. Ты-б без мяне загінуў, а я ратавала цябе ад запраўднае твае загубы. Калі-б не я, ты-б ужо даўно быў на дне жыцця.

С ь ц я п а н. Ой, годзе, годзе!.. Дай мне трошачкі сьвятла, паветра трохі!.. Мне душна тут з табою... І ня муч мяне ўжо далей сваёй гутаркай,—ну сказала, ну йдзі, ну й годзе!

М а р ы я. Не, Сьцяпан, ня годзе! Гэта ёсьць апошняя наша гутарка. (Сьцяпан іронічна ўсьмяхаецца). Ня сьмейся! я—ня ты! я слова стрымаю. Гэта—апошняя наша гутарка! Дык вось скажу табе яшчэ тое, чаго ты ня ведаеш, скажу табе тое, ад чаго табе валасы дыбам на галаве палымуцца, скажу табе, што кожны бацька даўно спазнаў-бы, толькі ты ў сваім сьляным эгоізьме ня бачыш: Міхась закахайшыся ў Матыльдзе!

С ь ц я п а н. Міхась?

М а р ы я. Вось ведай-жы! Яна аб гэтым так сама ўжо ведае, але ёй гэта ўсё роўна... Яна, як злы дух, уварвалася ў наш дом і зруйнавала нашае ішчасьце!

С ь ц я п а н. Хэ-хэ!... У гэтым доме было шчасьце?

М а р ы я. Не, можа я дрэнна сказала... Гэта ня было шчасьце, але—наш сунакой, нашае ціхое супакойнае жыццё. Яна сыягнула на наш дом бяду і можа сама з часам шкадываць будзе, што гэтулькі зла тут нарабіла (*сядае і апірае галаву на руцэ*).

С ь ц я п а н (*надыходзіць да яе*). Што мне рабіць?! (*сашчэплявае ў распачы рукі, адыходзіць ад яе і ўзноў варочаецца*). Марыя! Марыя!! на што ты мне ўсё гэта сказала! Трэ, было лепш, як я спаў, нож мне ўсадзіць у сэрца, шчасьлівейшы я-б тады быў! я-бы нічога ня ведаў, ня мучыўся гэтак, як цяпер... На што? на што?

М а р ы я (*устае*). Кінь гэта!.. Я табе калісь сказала: на дарозе тваёй ніколі ня стану... не захочаш мяне—ня трэба! Я гордая. Я гэтага не перанясу. Я сайду з вачэй тваіх і перашкаджаць табе ні ў чым ня буду,—жыві як хочаш.

С ь ц я п а н (*у распачы і перашучасьці*). Марыя! мей літасьці!...

М а р ы я. Што-ж я табе магу памагчы, калі ты сам у няшчасьце ўлез і абяздоліў нас—і мяне, і сына... Міхаль так-сама няшчасны. Ён церпіць можа ня менш за цябе, але ён малоды, гэта яго першая любоў, але табе старому—сорам!...

С ь ц я п а н. Што я вінаваты?!

М а р ы я. Няшчасны ты, і калі без мяне шчаосьцівейшы будзеш—дай табе Бож! (*выходзіць налева*).

З Ъ Я В А 3.

Сыцяпан (адзік).

С Ъ Д Я П А Н.. Душна мне ў гэтым доме, ох, як душна!.. (апрагнаецца і выходзіць праз галоўныя дзверы).

З Ъ Я В А 4.

Марыя, Міхась (уваходзяць).

М а р ы я (паглядзеўшы, што ўжо няма мужніна-га паліта). Бацька ўжо нейдзе пайшоў... Ну, дык сядай цяпер, Міхась, кажы мне, што думаеш рабіць, куды ехаць? чаму ты кінуў думку, каб падгатавацца да экзаменаў?

М і х а с ь. На што мне гэтыя экзамены?! Шчасце яны мне ў жыцці дадуць? Я хачу жыць!.. Я паеду на вёску да свайго прыяцеля... Наша вёска цёмная... Я хачу занесці на вёску трохі сьвятла... Хачу сядзець у глушы, прагнаць, усяго сябе аддаць гэтай рабоце—і быць далей адсюль... ад гэтага пакою (паказвае рукой на покой Матильды), бо тут я загіну, мама, — пагляд не страшных вачэй будзіць, у маёй душы незямную тугу... Я буюся тут жыць!.. Калі-б яна сягоньня сказала мне: ідзі ў вагонь!—я-б з ахвотай кінуўся ў полям! Яна мне даўную ўладу над маёй душой.

М а р ы я. Ну, што-ж, Міхась... Калі табе здаецца, што гэтак для цябе ляпей,—едзь, уцякай... Усе ўцякаюць з гэтага дому, хутка і мяне ўжо тут ня будзе,—едзь і ты!

М і х а с ь. Што мама кажа? Чаму мамы тут ня булзе?

М а р ы я. Так трэба, сыноч, так трэба... Едзь на вёску да свайго прыяцеля, жыві там і рабі тамака

сваю работу.— можа гэтак запраўды будзе ляпей... Бо гэта якісьці заварожаны дом! ня было-б дзіва, калі-б якіясь цені пачалі выходзіць з сьцен...

М і х а с ь (паглядзеўшы на гадзіннік). Мама! мне ўжо пара. Дзе мае рэчы?

М а р ы я. А я ўжо ўсё спакавала табе на дарогу... Там ляжыць... (паказвае рукой на пакой улева).

М і х а с ь (выходзіць у пакой налева).

З Ъ Я В А 5.

Марыя (адна).

М а р ы я. Хай едзе! Хай выкіне з сэрца сваё няшчасьце і... хай ня бачыць сьмерці свае маці...

З Ъ Я В А 6.

Марыя, Міхась.

М і х а с ь (варочасца з сваім зьвязкам у руцях, чалуе маці ў руку). Ну, бывайце здарова, мама!

М а р ы я (абыймае сына, з сьлязьмі ў вачох). Бывай здароў, сыноч! Хай Бог сьцеражэ цябе!.. Няшчасны ты! Бацька для цябе як чужы... Адна толькі душа цябе любіла— гэта я, цяпер і гэтае душы мець ня будзеш...

М і х а с ь. Мама! я-ж буду час-ад-часу прыяжджыць да вас.

М а р ы я. Можа мяне ўжо ня будзе...

М і х а с ь. Што мама кажа! Мама яшчэ маладая, здаровая, мама яшчэ доўга пажыве.

М а р ы я. Мусіць не, мусіць не... (чалуе яго яшчэ раз, робіць рукой знак крыжы над яго галавой і закрывае вочы рукой, каб закрыць сьлёзы).

М і х а с ь (*найшоў ужо да дзвярэй, але раптам устрымаўся—нейкая думка зазьяла ў яго галаве*). Мама!.. Няхай мама... на часіну... выйдзе ядсюль...

М а р ы я (*спалохаўшыся*). Што?! Да яе хочаш ісьці? Ня ідзі, сынок, ня ідзі!..

М і х а с ь. Не! Разьвітацца да яе не пайду. Я толькі хачу...

М а р ы я (*як выш*). Што, Міхась?

М і х а с ь. Ну ўсё роўна! Няхай мама сядзіць, глядзіць... У мяне гэтакая фантазья—вось і ўсё!.. Няхай усе сьмяюцца, а я гэтак хачу, гэтак і зраблю... Гэтага ніхто мне бараніць ня сьмее!..—Я хачу пацалаваць парог, праз які пераступіла яе нага... Бо хаця я няшчасны праз яе, я благаслаўляю тую часіну, калі яна ўвайшла ў гэты дом, бо яе прыход запаліў у маёй душы якісьці новы вагонь... Душа мая згарае ў гэтым полымі, але... няхай!.. (*стануўшы на калені, пахіляецца і цалуе парог пакою Матыльды, пасья хутка ўстае, хапае свой зьвязак і выбягае*).

З Ь Я В А 7.

Марыя (адна).

М а р ы я. О, Божа мой! за мае мукі няхай Бог пашле пчасьце майму беднаму сыну!.. (*ідзе ў дзверы налева*).

З Ь Я В А 8.

Матыльда (адна).

М а т ы л ь д а (*ўваходзіць з свайго пакою з саквожам у руцэ; ідзе да дзвярэй на лева і стукас*). Паніці можна з вамі бачыцца? (*пауза*). Пэўне яе няма... Ну, можа гэтак ляпей. Паеду, ня кажучы нікому нічога... (*варочаецца ў свой пакой, бярэ плед, забірае пакі-*

нугы на сцэне свай саквоязе і хоча йсьці ў галоўныя дзьверы. Рантам гэтыя дзьверы адчыняюцца і на парозе вяўляецца Сьцяпан).

З Б Я В А 9.

Матыльда, Сьцяпан.

Сьцяпан (пабачыўшы Матыльду апранутую, в саквоязам, гатовую ў дарогу, здзівіўся). Што гэта? Куды ты?

Матыльда. Я тутака далей не павінна быць. Мне трэба пакінуць гэты дом.

Сьцяпан. Матыль мой! чаму? што ты? ты ашалела?

Матыльда. Я ня ведаю, Сьцяпан, можа мы ўсе шалёныя... Мой прыход у гэты дом прынёс для ўсіх няшчасьце...

Сьцяпан. Не кажы! Тваё паяўленьне тут прынесло мне найвялікшае шчасьце, такое вялізнае шчасьце, што я баюся, каб ад радасьці мне не звар'яецца.

Матыльда. Хаця, праўду кажучы, жыцьцё і дадзена нам на тое, каб вар'яецца...

Сьцяпан. Вось бачыш... сама кажаш. А хацела ехаць!

Матыльда. Баюся, ці хопіць нам сіл, а сабліва табе... У цябе кволая палахлівая душа...

Сьцяпан. Не, Матыль мой, я для цябе ўсё і на ўсё!

Матыльда. Пабачым...

Сьцяпан. Слухай... Мне сягоньня яна... Марыя казала, што мой сын... цябе кахае... Ты аб гэтым ведала?..

М а т ы л ь д а. Ведаю... Твой син ужо пакі-
зуў гэты дом... Паехаў.

С ь ц я п а н. Куды?

М а т ы л ь д а. На вёску... Чаму ў вас такія
дзіўныя адносіны,—ты з сынам як чужыне.

С ь ц я п а н. Ніколі я яго ня любіў. Іншыя
дзешацца, радуюцца, а я, калі ён радзіўся, ніякае ра-
дасьці не спазнаў... Можна дзела таго, што ён калека...

Мне толькі іншы раз бывае яго шкода, але ніякае
бацькаўскае любові ў сэрцы маім няма. Асабліва ця-
пер... Ён праўду кажа, што бяспатрэбна прыйшоў
на сьвет... Бедны хлапец! Ведаеш, ён праклінаў сваю
маці, што яна радзіла яго, і я, даведаўшыся аб гэ-
тым, нічога ня мог яму сказаць...

М а т ы л ь д а. Але... Гэта было ў той дзень,
калі я да вас прыехала.

С ь ц я п а н. Хай благаслаўлены будзе гэты
дзень!

М а т ы л ь д а. А мо' пракляты гэты дзень?

С ь ц я п а н. Не, Матиль мой, я гэтага дня
праклінаць ня буду... Ты сама ня раз казалася, што
найвялікшая радасьць жыцьця—гэта экстаз! Калі ча-
лавек у экстазе, ён ужо тады ненормальны... Вось я
ёшоў нядаўна і думаю сабе: вось людзі ўсе бягуць,
ідуць кудысьці, кожны мае якісь свой інтарс,
вожны думае, што робіць нешта важнае патрэбнае...
А калі-б я раптам, раскрыжаваўшы на вуліцы рукі,
зачаў крычаць аб сваім шчасьці—бо я гэтак шчась-
ліў, што мне хочацца крычаць з радасьці—дык яны
зачынілі-б мяне ў вар'яцкую бальніцу... Чаму?—бо іх
многа, яны—сіла, яны ўсе нормальныя, няшчасныя, а
я адзін паміж іх шчасліў, як Бог... А калі-б нас гэ-
такіх смелых, шчаслівых была большасць, дык мы
іх усіх пазачынілі-б у вар'яцкія бальніцы—і ства-

рылі сваё новае харошае жыццё!.. Хэ-хэ-хэ!.. (кля-прытомна сьмяецца).

М а т ы л ь д а. Сьцяпан! Ты мне казаў, што калісьці думаў стацца мастаком... Чаму табе не хапіла сіл дайсьці да свае мэты?

С ь ц я п а н (панура). Жыццё маё загубіле мяне... Я быў сьляпы... Я за міску стравы прадаў сваю душу. Але нічога!.. Я цяпер пад поглядам тваіх вачэй маладзёю, ажываю ізноў будзіцца сіла ўва мне... Чакай!.. Мне хочацца імпровізаваць... Я хачу іскрыпкай маёю выпяць табе маю любоў... (бярэ іскрыпку). Толькі пагляджу, ці яе няма? Хачу, каб ніхто ня чуў, як я іскрыпкай буду пяць табе сваю любоў... Толькі ты адна, толькі ты адна... (ідзе ў пакой на лева, праз некалькі часін выбягае адтуль стра-шэнна спалозаны). Матыльда!!!

М а т ы л ь д а. Што з табой? Чаго ты?..

С ь ц я п а н. Матыльда! Марыя ўступіла нам з дарогі... Матыль мой! гэта я, я забіў яе! Матыль мой! што я зрабіў?!

М а т ы л ь д а. Што ты!.. Ціха, Сьцяпан!.. Пой-дзею да яе...

С ь ц я п а н. О не! не магу! Яе абмярцьвелыя вочы глядзяць на мяне з жалюбой... Я не магу глядзець у яе вочы!..

М а т ы л ь д а. Што гэта? Ціха, Сьцяпан!.. Пачакай, я пайду... (выходзіць налева).

З Б Я В А. 10.

Сьцяпан (адзін).

С ь ц я п а н. Зьдзяржала абятніцу... бедная Марыя!.. зьдзяржала абятніцу!..

З Ъ Я В А 11.

Сьцяпан, Матыльда.

М а т ы л ь д а (варочасца).

С ь ц я п а н (да Матыльды). Адна ты для мяне на усенькім сьвеце, Матыльда, ты цяпер адна!.. Яна мяне любіла, яна верная, добрая была... Але засталася ты!.. Цяпер ужо мяне не пакінеш!.. Цяпер я ўжо пайду за табой усюды, на канец сьвету! на загубу! Вядзі мяне! І ратуў мяне перад паглядам гэтых жаласлівых яе вачэй!.. Яе вочы будуць мне сьніцца праз усё жыццё, гэты пагляд усюды пойдзе за мной!.. Ратуў мяне!

М а т ы л ь д а. Ціха, Сьцяпан! Ня ты вінаваты! Гэта я! Я, як віхор, уварвалася ў вашу ціш і нарабіла шкоды ў супакойным садзе вашага жыцця... Лёс закінуў мяне сюды, каб сьмерць магла рабіць сваё жніво... Я—той серп у руках лёсу, якім ён аравае людзкіе каласы.

С ь ц я п а н. Матыльда! Маю душу агартае некі дзіўны страх... Хто ты?!

М а т ы л ь д а (таёмна ўсьмяхаючыся). Хто я?

С ь ц я п а н. Хто ты? Хто ты?..

М а т ы л ь д а. Можа я людзкая туга зашчасьцем, можа я бязьлітасны серп у час жніва, можа я цень, які замігаець на тваім шляху... W

С ь ц я п а н. Усё роўна, хто ты—але благаслаўлена будзь!.. (пахіляецца на калені і туліцца да яе ног).

З а в е с а.

А К Т Ш.

Пасыпаліся ўжо з дзярэў сухіе пажаўцеўшыя лісты...

Уцякаюць ад жыцця слабе, няздольныя жыцьця людзі...

Што ёсць чалавек на аграмадным усясьветным абшары?—Малюсенькі чарвяк, які капошыцца на сваёй зямлі, которая бяз канца нудна круціцца, круціцца, круціцца ў нябесным абшары... Якая яго вартасць?—Можа не вялікая за гэты сухі, ўпаўшы з дрэва, ліст?.. Што яго жыццё?—Адзін кароткі-вароценькі мамэнцік у Вечнасьці.

Але гэты малюсенькі чарвяк, калі гадзіннік яго жыцця зазвініць часіну Вялікага Болю, зрываецца, моў скрыдлы ў яго вырасьлі, кліча на бой свой Лёс, з Богам спрэчку вядзе, аб тым, што лепш сьвет патрапіць ён стварыць.. Калі душу яго сашчаміць бязмерны боль, ён кідае гэтакія пракляцці, што зоры на небе дрыжаць, для ног сваіх шукае апоры, каб устрымаць бег зямлі...

І ўжо ня ведае, дзе твор яго, дзе Божы, не адрожнівае, што стварыў Бог, а што яго змучыў дух, ня ведае, дзе сон, дзе ява—і рассыпаецца ў пыл, як упаўшы з дрэва сух ліст у васеньні дзень...

Бедны чалавек! Яго дух—гной для будучых пакаленьняў, которые не ўспамянуць яго навет добрымі словамі, бо знаць-ведаць аб ім ня будуць...

Бедны, нашчасны чалавек!..

З Ъ Я В А 1.

Сьцяпан, Матыльда.

На сцэне цэпра і нікога нямашака. Пасьля ўваходаць праз галоўныя дзьверы Сьцяпан з Матыльдай. Сьцяпан запальвае электрычную лампу, распранаецца і сядзе на канапе; Матыльда йдзе распранацца ў свой пакой; праз момэнт варочаецца.

Сьцяпан. Як мы йшлі цяпер... на могіках шапацяць васеньніе сухіе лісты... Загудзеў сівэр,—лісты пасыналіся з дзярэў... (І мы, як гэтыя лісты, падаем на зямлю, ў гразь, а якаясь няведамая нам таёмная нага ўтоптвае нас у нябыцьцё...

Матыльда. Лісьце заўсёды прыгожае... Вясной вабяць нас сваёй зялёнасьцю і пахам свежасьці, прыйдзе восень—радуе нас бліскучымі чырвона-жоўтымі, залатымі, зьяючымі на сонцы колерамі... Ужоды заўсёды прыгожасьць...

Сьцяпан. Навет тады, як брудная нага ўтоптвае іх у балото?

Матыльда. Навет тады. У сьмерці, так жама як і ў жыцьці, ёсьць характаво.

Сьцяпан. У сьмерці?

Матыльда. Але.

Сьцяпан. Навет тады, калі мы вінаваты? Калі гэтая сьмерць з нашай віны?

Матыльда. Што вінаваты ліст, што сівэр гэтай сарваў яго суседа, чымсь яго. У восені—на адной галіне зелень, другая ўжо пакрыта жаўцелымі лістамі, і лёгенькі дзьмух ветру іх сарвае...

Сьцяпан. Але калі ў чалавека нешта ёсьць... людзі кажуць: сумленьне. Вось гэты чарвяк точыць душу, точыць, а ў галаве адна думка: гэта я вінаваты. Што рабіць, калі хворвае сумленьне?

М а т ы л ь д а. Трэба мець здаровае сумленьне. Трэба сказаць: мая мэта вось там, і смела йсьці наперад па сваім шляху, ня гледзячы, што нага топчача ўпаўшны з дзярэў лісты.

С ь ц я п а н. Ты, Матыльда, некая дзіўная... Ты гэтак дзіўна гаворыш... Матыльда! хто ты?! кажы мне, хто ты: чалавек ты, чараўніца, ці можа ты толькі здань? Можна цябе няма? Можна мне толькі здаецца, што гэта—ты, а я тут з душой сваёй гутару? Можна ты—частка душы маёй?

М а т ы л ь д а *(таемна ўсьмяхаючыся)*. А можа ўзапраўды я душа твая... Я—сама ня ведаю, хто я...

С ь ц я п а н. Матыльда! Як я з табой гутару, нешта дзіўнае са мной робіцца... Зусім, як калісь, калі тагды—памятаеш? я табе казаў... Я гляджу на цябе, чую цябе—і веру табе, бязмежна веру, мне здаецца, што ўсё так павінно быць, як ты скажаш... Ох, як я люблю цябе! *(бярэ яе за рукі, ўсьмяхаецца і любіў)*. Не! мне не здаецца... Ты... ты жывая... ты не здань, ты тут каля мяне... твае рукі белыя мяккія, твае валасы пахнуць... Хто ты?.. Мне здаецца, што калісь даўно-даўно я ўжо цябе бачыў, ужо любіў цябе... Ці можа прад мільёнам сталеццяў мы ўжо былі, спатыкаліся і любіліся, як цяпер?..

М а т ы л ь д а. Ці мяне любіш мацней, чымсь туў... аб каторай ты казаў?

С ь ц я п а н. Гэта ня тое, гэта ня тое... Так як я цябе люблю, ніколі яшчэ нікога ня любіў. Тое, што было калісь—гэта быў некі гіпноз, а цяпер ўзапраўдняя вялікая любоў... Здаецца мне, што калі-б нам прышлося з табой разстацца, дык я застаўся-бы з некай пусткай у душы, быццам нехта адарваў ад мяне частку майго „я“. Ты—частка майго „я“. Толькі адзі

смутак у мяне, што ўсё гэтае шчасьце гэтак позна
прышло, калі ў мяне ўжо сівые валасы.

М а т ы л ь д а. Узапраўду, гэтак крэпка мяне
любіш?

С ь ц я п а н. Ты-ж бачыш. Я для цябе гатоў
на усё... Яна—Марыя—памёрла. памёрла праз мяне...
Мне стыд і сорам, што я бязьлітасным холадам сваім
яе ўбіў; але і шчасліў адначасна, што йзноў свабоду
маю і што даказаў табе сваю любоў.

М а т ы л ь д а. Гэта яшчэ не даказ.

С ь ц я п а н. Якіх-жа яшчэ трэба?

М а т ы л ь д а (*бярэ яго за руку і вядзе да вагна,*
заторае адчыняе). Вось глянь: там вуліца, там з цвёр-
дых каменяў брук... Мы цяпер высока. Калі ківуцца—
нацаўна сьмерць... Адзін момэнт, адзін скок...

С ь ц я п а н (*здзіўлёны*). На што?

М а т ы л ь д а (*ўсьмяхаючыся*). Бяз пары сар-
ванья з дрэва лісты...

С ь ц я п а н. Матыльда! Мы-ж шчаслівы, дык
на што? Ты-ж любіш мяне, я ўсю душу гатоў табе
аддаць, дык на што?..

М а т ы л ь д а. Трэба аддаць жыцьцё!

С ь ц я п а н. На што? Жыцьцё такое прыго-
жае... Дзе любоў, там радасьць жыцьця... У жыцьці
гэтак многа хараства...

М а т ы л ь д а. А найвялікшае хараство: экстаз,
насьля сьмерці.. Матыль—ён каратка жыве, ды адну
толькі ў жыцьці мае хвіліну найвялікшага шчасья, і
насьля ўмірае... Яго жыцьцё і яго сьмерць—такое
хараство!

С ь ц я п а н. Якя гляджу ў твае жгучыя вочы,
думаю, што ў сярэдніе вякі такія як ты йшлі на капец.

М а т ы л ь д а. Харошая сьмерць у вагні!

Сьцяпан. Матыльда! Не глядзі так... ты нешта ведаеш... Хто ты? Ці ты цяпер радзілася на сьвет, ці ты жывеш з таго часу, як прышла на сьвет людская душа. Хто ты: чалавек, ці людская туга? Мне страшна робіцца... Хто ты?

Матыльда (*ціха, памалу*). Я—дачка... Ганны.

Сьцяпан. Хто ты?—Не разумею...

Матыльда. Я дачка тваёй Ганны... Зара ўсё аразумееш... (*ідзе ў свой пакой, за хвіліну вяртаецца з партрэткам у руках*). Кінуўшы цябе, мая маці выйшла замуж, пасья хутка памёрла, бацька аддаў мяне да чужых людзей... Я рана пачала жыць незалежным жыцьцём... Цягалася ўсюды на сьвеце... Нарэшце лёс закінуў мяне сюды, ў гэты горад, дзе радзілася і жыла мая маці... Лёс прысудзіў мне папасці ў твой дом... Вось ведай-жа, хто я! Я—Матыльда, дачка тваёй Ганны. Вось маці маея партрэт—глянь—знаеш яе... (*дае Сьцяпану партрэт*).

Сьцяпан (*трохі няпрытомна з страхам*). Матыльда... Ганна... дачка... ты?... ты?! Якая падобная да маці...

Матыльда. Няшчасьце гэта!.. Я раней нічога ня ведала,—толькі як ты ўсё расказаў... Мая маці была табе, як жана... Я ведаю, ты-ж казаў... Я не магу зьневажаць памяць маея маці, я не магу быць саперніцай сваёй нябошчыцы маці... Ёсьць грах, за які трэба плаціць... Няшчасьце маё, што я люблю цябе... Я-б была тваёй, але за гэты грах трэба плаціць крывёй... Ты любіш жыцьцё... Ты гатакай ахвяры дзедоўнай любові ня можаш даць... Ня трэба!..—Для мяне жыцьцё гэта адзін момэнт, кароткі як тая хвіліна, пакуль здеюць даскочыш да зямлі... Ці момэнт трохі карацейшы, ці даўжэйшы—ня ўсё-ж роўна?.. Ты не хачеў... Ну, добра... Не прымушаю... Пайду далей у сьвет

Штырокі, сама, забудуся... Пайду... Бывай адароў!
(жоча ёсці).

Сьцяпан. Чакай! у галаве муціцца... Чакай!
Што хочаш зрабіць? Куды ёсці?

Матыльда. Іду... на заўсёды... Сягонья
ужо паеду далей... Я ведала... я спадзявалася, што гэ-
так будзе... Я-ж ведала, што ў цябе вялікі страх сьмер-
ці... А я ня бачу межы між сьмерцьцю ды жыцьцём...
Жны—і бывай здароў... Іду апрануцца... (ідзе ў свой
камоў).

Сьцяпан. Чакай! чакай! ня йдзі! (хапае яе за руку).

Матыльда. Пусці! (вырываецца і ідзе ў
свой камоў; праз момант варочаецца апранутая з сакво-
жам, падае Сьцяпану руку). Будзь здароў!

Сьцяпан. Значыцца ідзеш?

Матыльда. Назаўсёды:

Сьцяпан (апускаецца на зямлю і цягне яе
руку, яна туліць і гладзіць яго галаву)

Матыльда. (пасля паўзы). Ну, годзі ўжо...
Пусці! (бярэ саквожэ і выходзіць).

З Ь Я В А 2.

Сьцяпан (адзін).

Сьцяпан. Прайшла міма мяне, як цень...
Няма! А можа яе ніколі тутатака й ня было? Мойя
ўсё гэта толькі жудасны сон?...

Не! ня сон!... І Марні няма.. Памёрла, бедная...
праз мяне... А можа яе ня было?.. Не! была!.. Вось
застольнік, каторы яна вышывала, вось хвіранкі заве-
шчаны яе рукой..... А можа гэтага ўсяго няма?.. Можа
зічога няма, а мне толькі гэтак здаецца?.. А можа і
мяне няма. Не! я—ёсць!.. Душа баліць... Ёсць боль
душы, а боль—гэта я. Але хто я? Хто такі? які я? Ш

мога я дух, а ўсё іншае толькі сьніць мой дух і нічога няма, толькі мой дух і боль... (вечер вясенькі завывае праз вакно). Ох! сьцюдзёна!.. Треба зачыніць... (зачыняе вакно).

З Ь Я В А. з.

(Сьцяпан, Здань.)

Аб ваконныя шыбы залапатаў, быццам зблудзіўшая птушка, вясеньні віхор. Неяк жудасна. На сцяне павеяло дыхам сьмерці. Сьцямвело, Нехта ціха бязшумна вайшоў... Хто гэта?—Гэтыя самыя сумныя вочы, як у Сьцяпана, гэтыя самыя падаюць на бакох чада жудзелі без пары пабялеўшых валасоў,—увесь гэты самы твар... Толькі фігура можа трохі больш пахілена, мо' дзела таго, што на рамяню вісіць на ягонных грудзях шарманка.

С Ь Ц Я П А Н (адварнуўшыся ад вакна пабочна васьця). Хто вы? Чаго?..

З Д А Н Ь. Я вось такі сабе шарманшчык... а можа доктар... Іншыя кажуць: доктар,—такі, што хворыя сумленьні лечыць.

С Ь Ц Я П А Н. Выбачайце, але чаго вам тут трэба?

З Д А Н Ь. Мне—нічога ня трэба, але табе—шмат што!.. Сумленьне хворае, трэба лячыць, хэ-хэ!.. А лекі фьцы: добрыя, рады к а л ь н ы е, толькі трэба хацець... Дзіця толькі баіцца лекаў, плача, што горкіе, а ты-ж мужчына! ты ня бойся!.. Адзін момэнт—адна выжачка лекаў, і ўсё скончыцца, сьціхне боль...

С Ь Ц Я П А Н. Аб чым ты кажаш? Хто ты такі?

З Д А Н Ь. Я-ж табе кажу: такі сабе стары музыкант... Я люблю, адшукаўшы якуюсь старую, надаеўшую ўжо людзям мелэдзію, бліз канца йграць яе, йграць,

Іграць пакуль гэтак абрыдне, што чалавек ня можа ўжо вытрываць і кідаецца праз вакно з чацьвёртага паверху галавой на каменье...

Сьцяпан. Божа мой!... Хто ты?...

Здань (ціха доўга сьмяецца; яго ціхі сьмех колыдушу, як тысячы цяжкіх вострых шпіляў). Хто я?— Я так сама, як ты, ня ведаю, хто я... Ці я—гэта ты, ці ты—гэта я?... А можа я і ты—гэта адно Я-Ты?.. Такое адно цэлае Я-Ты!

Сьцяпан. Вон, а то вікіну цябе...

Здань. Праз вакно? Не! гэтага ня зробіш, ня выкінеш!... Я ведаю, што хочаш мяне выкінуць, але гэтага ня зробіш,—і я буду заўсёды з табой: дзе ты, тамака і я, дзе я, там і ты, бо я—ты, а ты—я, я—ты, ты—я... Ха-ха ха!... (чэзьме).

З Ь Я В А 4.

Сьцяпан (адзіл).

Сьцяпан. Божа мой! што ж гэта?! што сьмной? Ці тутака нехта быў, ці мне здавалася?.. Мысьлі блутаюцца, нічога не разумею...

З Ь Я В А 5.

Сьцяпан, Міхась (уваходзіць).

Сьцяпан. Ізноў ідзе!... Хто там? Божа мой! Хто там?!

Міхась (глядзіць на бацьку здзіўлёны; ціха). Гэта я...

Сьцяпан. Хто?... (убачыўшы сына) Ах! гэта ты!.. Прыемаў?—Нашалохаў...

Міхась (я. в.) Вярнуўся...

Сьцяпан (ня ведаючы, што сказаць). Што-ж, ведай...

Міхась (глядзіць на сцэне). Нікога няма?

Сьцяпан. Няма...

Міхась. Што вы бацька?... Якійсь-такі...

Сьцяпан. Я?... не, нічога... так... Ты распранайся...

Міхась (доўга ня важыцца запытацца, ўрэшце з сціснутага агонага горла вырываецца пытаньне). Дзе Матыльда?..

Сьцяпан. Гм... Матыльда?... Няма.

Міхась. Я цяпер з вакзалу... Я на вакзале... ці мне здавалася, ці я ўзапраўды бачу Матыльду... з саквояжам...

Сьцяпан. Матыльду? Але... быць можа...

Міхась (падбягае да бацькі). Бацька! казчы! Божа мой! дзе Матыльда?

Сьцяпан. Паехала...

Міхась. Куды?!

Сьцяпан. Я сам ня ведаю... я сам ня ведаю, сын мой!

Міхась. Чаму? што тут здарылося?

Сьцяпан. Чаму?.. Ня ведаю... Можа ведаю... Не! ня ведаю!.. так трэба было... Захацела — паехала...

Міхась (гавора хутка, нэрвова). Бацька! Кожы ня хочаш маея згубы, казчы мне ўсё! Я ўсё павінен ведаць! Дзе яна? Чаму паехала? Я для яе ўсё... Я для яе на зьдзек, на паняверку... Слухай! Сьмяяліся з мяне! Крычалі: „агітатар! гарбаты апостал!“... Разумееш?.. плявалі мне ў твар... Білі навет мяне!.. разумееш? — білі! Я вось... (выцягвае з кішані левальвэр) я мог-бы за месцы палажыць кожнага майго мучыцеля, але я не хачу... Няхай! Няхай мучаць!.. Хачу ўвайсьці на самы верх маея Гальготы, хачу д-несьці мой крыж... для яе! дзеля яе!.. Я пашоў на вёску, я гаварыў там вялікія словы, мае словы гарэлі як агонь, я думаю, што

Має слови запалаяць усё і ўсіх, што ўвесь сьвет зазі-
кадзіць чырвоным полымем, што падымуцца вялізныя
грамады і пойдучь за мной будаваць новую бацькаў-
скачыну!—а мне цікавалі сабакамі, гналі вон, сьмея-
ліся... Глянь: здаецца, не абсохла яшчэ сьліна на маім
квары, але няхай!—я абціраць ня буду... Я хацеў-бы,
каб мяне прыбілі на крыжы, каб я памалу канаў, аблі-
ваючыся крывёю... і толькі, каб яна была блізка каля
мяне, каб яна чула апошніе словы, якіе вышпацучь
мае вусны: для цябе, Матыльда! Каго я люблю—ня
ведаю! Ці яе—Матыльду, ці народ? Што ёсьць народ,
што Матыльда?.. Бацька, ты зразумея!.. Я ня ведаю,
для каго хачу ісьці на крыж—ці за народ, ці за Ма-
тыльду?.. Хто пляваў на мяне і гнаў прочкі, і ці на-
род, ці Матыльда?.. Бацька! хто ёсьць Матыльда?

Сьцьпан. Хто Матыльда?.. Сын! я сам ня ведаю,
хто Матыльда... (напрытомна). Міхась! а можа гэта цень?

Міхась (не разумеючы). Чый цень? які цень?

Сьцьпан. Цень думкі нашай... Ворь я ся-
джу... Ці я хачу, ці не хачу, мой мозаг працуе, пера-
лівюцца розныя думкі... І гэтыя думкі кідаюць цень,
гэты цень живе... гэта, значыць, здаецца нам толькі
што ён живе а ўзапраўды яго няма.—ёсьць толькі
адань цень... Ён—гэта я, я—гэта ён... Я... ты... ты... я...

Міхась. Бацька! значыць патвайму і мяна
няма, і нічога няма—толькі ты адзін?

Сьцьпан. Ох, чакай... кінь... нічога не ка-
жы!.. Я нічога ня ведаю... думкі блутаюцца... Можна і
цябе няма... Жыцьцё як сон... Іншы раз ува сьне здаец-
ца ўсё гэтак, як на яве, а працхнешся—і бачыш: сон!..
А можа і я працхнуся і набачу, што ўсё маё жыцьцё
было толькі адзін страшны сон!..

Міхась. З бацькам вельга зусім гутарыць!
Вы живеце толькі для сябе! Для вас нічога няма, толь-

ні: я ды я! Чужое горо вас зусім не датыча... (ідзе і адчыняе дзверы ўлева). Што... Што гэта?! Чаму там стаіць катафальк?... Чаму сьвечы стаяць?... (раптам страшная зьявілася ў яго дагадка). Дзе маці?!

Сьцяпан. Няма...

Міхась (крычыць з болью ў голасе). Дзе маці?!

Сьцяпан. Памерла... Сягоньня, нядаўна на могількі павезлі...

Міхась (падас на ханану і плача).

Сьцяпан (гладзіць рукой сына па галаве).

Міхась (туліць свой твар да бацькоўскай рукі).

Сьцяпан (абнімае сына і туліць яго да сябе).

Мой сын, мой бедны сын!.. Міхась! ты калісьці казаў аб Тарпэйскай скале... Міхась! чаму няма якойсьці гэтакай Тарпэйскай скалы, з якой раптам звалілася б усе людзі зямлі або лепш — уся нашая праклятая зямля!.. Скажучь мне, што я ня маю права гэтака казаць... што маё горо — гэта малое горо, што ёсьць вялікае... Міхась! Горо не аршынамі мерыць! Горо ёсьць горо!.. Сын мой! чаму твой бацька такі няшчасьлівы?... (плача на грудзях сына).

Міхась (супакойшыся і маючы ў гэты момэнт духоўную перавагу над Сьцяпанам). Бацька! ціха паслухай! скажу адно: мы людзі шчасьлівейшыя за ішчыя стварэньні, бо ў нас з кожнага палажэньня ёсьць выхад... няма палажэньня бяз выхаду! кон, напрыклад, пакінуты з возам, калі заблутаецца ў лейпах і усадзіўшы між колаў нагу, зломіць яе, — ня мае выхаду... А чалавек заўсёды выхад знойдзе...

Сьцяпан. Не, Міхась, выхаду няма няма...

Міхась. Зараз даведаешся... (выходзіць... налева).

З Ь Я В А в.

Сьцяпан (адзін).

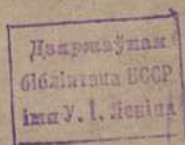
С Ь Ц Я П А в. Але... І я, як той конь, што зла-
наўшы сабе нагу, беспамощна бьецца на зямлі і жа-
дасьліва глядзіць, каб нехта ратаваў яго... (за сьценай
чуваць стрэл). А!.. (бяжыць у гэты пакой, жуды пашоў
сын, але на парозе затрымаўся, бо ўжо ад дзьвярэй па-
бачыў цсю праўду, пабачыў „выхад“; памалу адзервяне-
лым крокам адыходзіць ад дзьвярэй і затрымліваецца).
Сівер наляцеў.. пасыпаліся сухіе няздольныя да жыць-
ця лісьці... (раптам зрабіў некую настанову; рашучым
крокам ідзе да вакна; адчыняе вакно, але, ўбачыўшы ў
начной імгле пропасыць вуліцы, з страхам адварочвае
галаву; ува ўсёй фігуры яго відаць слабасьць і страх).
Хто гэтак абяздоліў нас?.. і за што? за што?!

З а с л о н а.

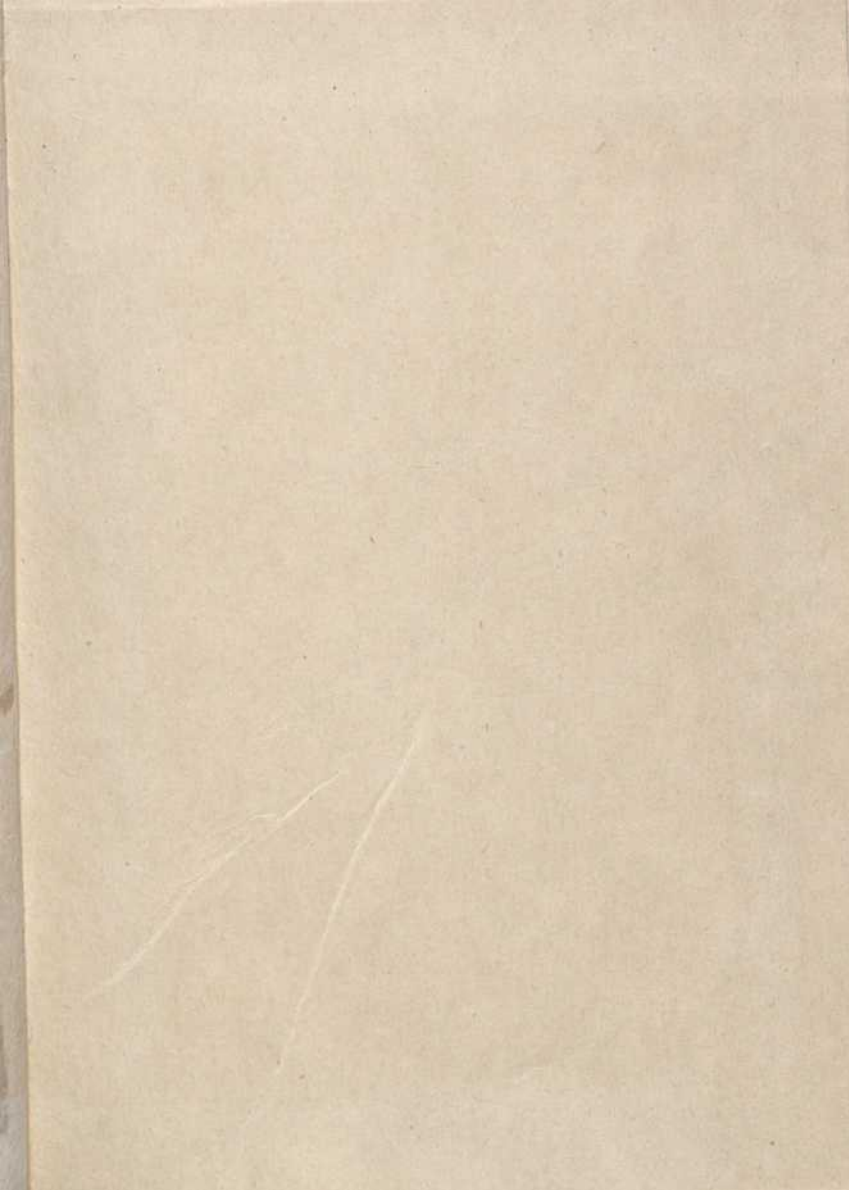
Менск.

У сьнежні 1919 г.

234408

C-10

B0000000370378